

ВПЛИВ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ НА ІНСТИТУТ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Сирота Дмитро Іванович

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри фундаментальних і галузевих юридичних наук
Кременчуцького національного університету
імені Михайла Остроградського
м. Кременчук, Україна*

Впродовж періоду з моменту початку повномасштабного вторгнення і до сьогодні українське кримінальне законодавство зазнало численних змін. І ці зміни в основному є наслідком впливу не лише проєвропейських поглядів, а також умов воєнного часу на інститут кримінальної відповідальності в Україні. Тому у переважній своїй більшості законодавчі новели направлені на приведення у відповідність кримінального закону викликам сьогодення.

Так, в умовах воєнного стану безперечною є необхідність оптимізації слідчих ізоляторів. Зокрема, у збільшенні місць за рахунок ліквідації арештних домів, в тому числі для тримання військовополонених у дільницях для тримання військовополонених, згідно з вимогами статті 4 Закону України «Про попереднє ув'язнення»¹. За таких обставин обмеження волі та арешт як види покарань, при передбаченому порядку їх виконання, втрачають своє кримінально-правове і соціальне призначення та потребують значної фінансової витратності. Через неефективність застосування цих покарань постає необхідність їх виключення, перегляду або створення нових умов їх застосування та порядку виконання, впровадження нових, альтернативних покарань.

Важливого значення у вказаному контексті набуває Закон України «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань»², який набирає чинності 28.03.2024 року. Він впроваджує новий вид основного кримінального покарання – пробачійний нагляд, що полягає в обмеженні прав і свобод засудженого, визначених законом і встановлених вироком суду, із застосуванням наглядових та соціально-виховних заходів без ізоляції від суспільства та передбачає комплексний вплив на правопорушника без ізоляції від суспільства протягом 1–5 років (1–2 роки для неповнолітніх).

---

¹ Про попереднє ув'язнення (1993): Закон України № 3352-XII. Available from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3352-12#Text>

² Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань (2023): Закон України № 3342-IX. Available from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3342-IX#Text>

Покаранням у виді пробачійного нагляду пропонується доповнити санкції статей (частин статей) Особливої частини Кримінального кодексу України³, як альтернативу обмеженню волі. На пробачійний нагляд пропонується замінити кримінальне покарання у виді арешту у санкціях, що його передбачають (крім кримінальних правопорушень, вчинених військовослужбовцями).

Йдеться не про всі кримінальні правопорушення, а лише про окремі категорії кримінальних проступків і злочинів невеликої тяжкості. Зокрема, пробачійний нагляд може бути застосований за злочинні діяння, передбачені окремими частинами статей Кримінального кодексу України⁴, такі як умисне заподіяння тяжких тілесних ушкоджень у разі перевищення меж необхідної оборони; перевищення заходів, необхідних для затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення; умисне легке тілесне ушкодження; побої та мордування; домашнє насильство; погрози вбивством; зараження вірусом імунodefіциту людини чи іншою невиліковною інфекційною хворобою; зараження венеричною хворобою; ненадання допомоги хворому медпрацівником; насильницьке донорство; експлуатація дітей; примушування до вступу в статевий зв'язок; порушення порядку фінансування політичної партії і передвиборної агітації; ухилення від сплати аліментів; розголошення таємниці усиновлення; перешкоджання професійній діяльності журналістів; грубе порушення законодавства про працю; не виплату зарплати, стипендії, пенсії чи інших установлених законом виплат; порушення недоторканності приватного життя, права на отримання освіти та на безоплатну меддопомогу; крадіжку, грабїж, хуліганство і шахрайство; незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги та благодійних пожертв; підроблення документів; розголошення банківської таємниці; незаконну порубку, перевезення, зберігання і збут лісу; за браконьєрство; публічні заклики до вчинення теракту; наругу над могилою; ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів; створення або утримання місць розпусти і звідництво; посів або вирощування снотворного маку чи конопель та незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту.

Принагідно зауважимо, що західний світ тривалий час послуговується інститутом пробачії як альтернативою позбавленню волі⁵. Сьогодні пробачія як форма покарання застосовується низкою демократичних країн світу. З 1990 року ООН та Рада Європи ухвалили близько 20 резолюцій, спрямованих на розвиток заходів, альтернативних тюремному ув'язненню. У 2010 р.

---

³ Кримінальний кодекс України (2001): Закон України № 2341-III. Available from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2341-14/conv>

⁴ Кримінальний кодекс України (2001): Закон України № 2341-III. Available from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2341-14/conv>

⁵ Бурбій А., Пшенична А. (2023). Пробачійний нагляд як вид покарання. Безпекова ситуація в Україні в умовах війни: стан, загрози, напрями забезпечення : матеріали наук.-практ. круглого столу (м. Київ, 26 вересня 2023 р.). Київ : ДНДІ МВС України. С. 201.

ухвалені «Правила Ради Європи про пробачію», які стали підґрунтям для ухвалення Закону України «Про пробачію»⁶.

Як вид кримінального покарання пробачіний нагляд спрямований на гуманізацію пенітенціарної системи відповідаючи європейським стандартам покарання за вчинені злочини, спрямований збільшення можливостей для виправлення особи без ізоляції від суспільства⁷, яка є необхідною вже давно. Також воно дасть змогу виконати рекомендації ЄСПЛ про необхідність оптимізації пенітенціарної системи і зменшення кількості засуджених.

Суд може покласти на засудженого до пробачіного нагляду обов'язки: використовувати електронний засіб контролю і нагляду та проживати за вказаною у рішенні суду адресою; дотримуватися встановлених судом вимог щодо вчинення певних дій, обмеження спілкування, пересування та проведення дозвілля; працевлаштуватися або за направленням уповноваженого органу з питань пробачі звернутися до органів державної служби зайнятості для реєстрації як безробітного та працевлаштуватися, якщо йому буде запропоновано посаду (роботу); виконувати заходи, передбачені пробачіною програмою; пройти курс лікування від наркотичної, алкогольної залежності, розладів психіки та поведінки внаслідок вживання психоактивних речовин або захворювання, що становить небезпеку для здоров'я інших осіб⁸.

В цілому очікується, що такі зміни допоможуть ефективніше виправляти поведінку засуджених, розвантажити СІЗО та зменшити фінансові витрати держави, що є гострою потребою воєнного часу. І такі очікування видаються цілком виправданими. Проте не можна оминати увагою, що окремі положення не враховують конституційних приписів, не узгоджуються з іншими законодавчими актами, містять внутрішні неузгодженості, не враховують європейських стандартів щодо чіткості, ясності, зрозумілості, стислості, послідовності, ефективності, результативності та пропорційності Закону України «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань»⁹. Таким чином, все ще існує потреба у удосконаленні його положень.

---

⁶ Бориславський Р. А. (2023). Пробачіний нагляд як новий вид покарання. Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах : збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (3 листопада 2023 року). Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ. С. 30.

⁷ Бровко Н. І., Сімакова С. І. (2023). Запровадження пробачіного нагляду в Україні. Інноваційні психолого-педагогічні, лінгвістичні та правові засади аграрної науки в умовах міжкультурної аграрної комунікації: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (26 жовтня 2023 р. м. Білоцерківський). НАУ. С. 51.

⁸ Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань (2023): Закон України № 3342-IX. Available from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/s_how/3342-IX#Text

⁹ Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань (2023): Закон України № 3342-IX. Available from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/s_how/3342-IX#Text